

יום ראשון ה אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
 תהלים: כטי"ד. יג"טו.
 תניא: יב. והו' . . . מדות לכבוד.
 מנהגנו בלבישת טלית גדול: מניחים הט"ג מקופל על כתף ימין ובודקים הציצית. בשעת הבדיקה אומרים ברכי נפשי גו'. אח"כ לוקחים הטלית מן הכתף, פושטים אותו, מנשקים שפת הטלית, מחזיר אותו מכנגד פניו לאחוריו ומתחיל ברכת להתעטף בציצית, סיום הברכה סמוך לכריכת ב' כנפות ימין סביב צוארו לאחוריו בצד שמאל.
 (עיון שארית יהודא או"ח ס"א, דברי נחמי' או"ח ס"ט).

יום שני ו אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, שני עם פירש"י.
 תהלים: לה"ח. טז"ח.
 תניא: אד . . . 234 הקדושות ית'.
 הצ"צ סיפר: דער בעש"ט האט זייער האלט געהאט ליכטיקייט, ואמר: אור בנימט' רז, דער וואס ווייס דעם סוד וואס אין יעדער זאד, קאן ליכטיג מאכען.

יום שלישי ז אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, שלישי עם פירש"י.
 תהלים: לט"ג. יט"א.
 תניא: הנה אתערותא . . . קיח' המחיהו.
 אדמו"ר הזקן הורה לכתוב פצוע דכא באלף לבסוף ולא בה"א.
 בפראג יש ס"ת שקבלה בידם שהגוי' עזרא הסופר, אין קורין בו אלא בשמח"ת וגוללין אותו תמיד בפרשת שמע. כשהייתי בפראג בשנת תרס"ח ראיתי וכתוב בו "דכא" באלף. כן כשהייתי בוארמס בשנת תרס"ז ראיתי שם ס"ת אשר מקובל בידם שכתבו סהר"ם מרוטנבורג וגם בו כתוב דכא באלף. ועיון בשארית יהודא (יו"ד סי' ט"ז) ודברי נחמי' (יו"ד סי' כ"ב).
 ובס' משנת אברהם (סי' לב) מציין כמה ספרים הדנים בזה.

יום רביעי ח אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, רביעי עם פירש"י.
 תהלים: מד"ח. ככ"ד.
 תניא: ובירור . . . קיח' במצרף וכור.
 הצ"צ מנה שלשה דברים שבזכותם הצליח בשנת תר"ג בפרטבורג באסיפת הרבנים. ואחד מהם הוא זכות שלשים ושתים אלף השעות, אשר טרה ויגע בדרושי רבינו הזקן במשך שלשים השנים תקס"ד-תקצ"ד (בשנת תקס"ד קבע לו שיעור מיוחד ללמוד דרושי רבינו הזקן, בשנת תקצ"ד התחילו להתעסק בהדפסתם).

הצ"צ סיפר . . . ליכטיג מאכען: ש"פ תבוא ש"ת [סה"ש היש"ת ע' 173 בסיומו]. אדמו"ר הזקן . . . הדנים בזה: רשימותי אייר רצא. הצ"צ מנה . . . להתעסק בהדפסתם: לשמוטקין. ח אלול צט [אג"ק ח"ד ע' תקסא].

ה אלול

יום ראשון, ה'תש"ג

לבישת הטלית גדול

שיעורים. חומש: תצא, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: כט-לד. יג-טו.

תניא: יב. והי' ... מדות לבדן.

מנהגנו בלבישת טלית גדול: מניחים הט"ג מקופל על כתף ימין ובודקים הציצית. בשעת הבדיקה אומרים ברכי נפשי גו'. אח"כ לוקחים הטלית מן הכתף, פושטים אותו, מנשקים שפת הטלית, מחזיר אותו מכנגד פניו לאחוריו ומתחיל ברכת להתעטף בציצית, סיום הברכה סמוך לכריכת ב' כנפות ימין סביב צוארו לאחוריו בצד שמאל.

(עיין שארית יהודא אורח חיים ס"א¹, דברי נחמיה' או"ח ס"ט).

בסדור רבינו הזקן הביא לומר את פסוקי ברכי נפשי² בשעת בדיקת הציצית, וכאן מוסיף שמניחים את הטלית מקופל על כתף ימין בזמן זה.

דין זה האם להתחיל לברך קודם העיטוף, ולסיים סמוך לסיום העיטוף – הוא פשרה בין דברי רבינו הזקן בשלחנו, לפסקו בסדור. דבשו"ע³ כתב:

וכשיתחיל להתעטף, קודם שיתעטף לגמרי, יברך.

ובסדור כתב:

וקודם שיתחיל להתעטף יברך.

בשארית יהודא (להרה"ק ר' יהודא ליב מיאנאוויטש, אחי כ"ק אדמו"ר הזקן) שמצוין כאן, דין בפרטי דין זה, ומברר שיטות הראשונים, ומכריע כדברי רבינו בסדורו לברך לפני העיטוף (וישנה מהדורה נוספת של התשובה הזו⁴, עם מסקנא להיפך).

1. טז, א.

2. וראה בפסקי דינים צמח צדק (תז, ב) טעם אמירת פסוקים אלו דוקא בשעת בדיקת הציצית.

3. סי' ח, ס"ב.

4. בהוספות לשארית יהודה, נא, א.

ובדברי נחמי' (להרה"ג ר' נחמי' בירך מדוברוונא, מגדולי תלמידיו של רבינו הזקן)
שקל וטר בשאלה זו, כיצד לנהוג – כדברי רבינו בשלחנו או בסדורו, וגם הוא מכריע,
מטעם אחר, לנהוג כבסדור – לברך קודם תחילת העיטוף.

ואמנם, כאן מבואר מנהגנו בפועל להתחיל לברך עוד קודם תחילת העיטוף – כבסדור,
אך למשוך הברכה עד סיום העיטוף – כבשלחן ערוך.

וראה סיכום הסוגיא והשיטות, במילואים סי' ד לסדור רבינו הזקן עם הערות הרב
לוי"צ רסקין.

הרחבה

במענה לשאלת אחד החסידים אודות המקור למנהג זה, ולשאר פרטי עטיפת טלית
גדול, המופיעים ב"היום יום" ז אייר, כתב כ"ק אדמו"ר⁵:

בעטיפת הטלית גדול – כתבתי ב"היום יום" כמו שאמר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר.

מן הענין לציין שזו משנה אחרונה. שכן בשעת עריכת סדור תורה אור התלבט כ"ק
אדמו"ר במנהגנו בענין זה, ושאל אצל כ"ק חותנו. וכך הוא בפתקא שנשתמרה בידינו⁶:

הגהה או בירור מנהג

ברכת טלית גדול קודם העטיפה, באמצע

מסקנא

באמצע

ובעקבות כך בקונטרס מנהגי התפילה שביקש אז להוציא כ"ק אדמו"ר⁷ כתב:

ברכת טלית גדול. התחלת הברכה קודם השלכת כנף ימין על כתף שמאל, וגומרה עם גמר
ההשלכה.

והיינו כפסק השלחן ערוך. אבל בהוצאת ה"היום יום" נפסקה משנה אחרונה, שמתחילים
קודם התחלת העיטוף בכלל, ומסיימים עם גמר ההשלכה.

5. אג"ק חט"ו ע' תלט.

6. נדפסה בהגהות לסדור רבנו הזקן ע' כו.

7. נדפס שם ע' סב.

אלול

יום שני, ה'תש"ג

אור בגימטריה רז

תרגום:

הצמח-צדק סיפר:
הבעל שם טוב מאוד אהב אור.
ואמר: 'אור' בגימטריה רז, מי
שיודע את הסוד שבכל דבר –
הוא יכול להאיר.

שיעורים. חומש: תצא, שני עם פירש"י.

תהלים: להלח. טז-יח.

תניא: אך ... "234" הקדושות ית'.

הצ"צ¹ סיפר: דער בעש"ט האָט זייער האַלט געהאַט
ליכטיקייט, ואמר: אור בגימט' רז, דער וואָס ווייס דעם
סוד וואָס אין יעדער זאך, קאָן ליכטיג מאכען.

הרחבה

במקור הדברים, בשיחת שבת פ' תבוא, ח"י אלול ת"ש, סיפר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ:

בשנת תקע"ט התוועד פעם הרבי ה"צמח צדק" עם חסידים. הוא אמר אז שאצל מורנו הבעל שם טוב דלקו נרות של קרח, ואילו כיום חסידים בעלי ידיעה והשכלה הם קרים.

הרבי ה"צמח צדק" סיפר שמורנו הבעל שם טוב אהב מאד אור, אור בגימטריה רז, מי שיודע הסוד הפנימי של כל דבר יכול להאיר.

פעם אחת לא היה לתלמידי הבעל שם טוב רק נר אחד, והבעל שם טוב היה צריך להיכנס. הם הצטערו מאד בידעם שהבעל שם טוב אוהב אור, ולא ידעו מה לעשות.

כשמורנו הבעל שם טוב נכנס, אמר: אצל יהודים צריך להיות אור, עבודתי היא להאיר בבני ישראל.

התלמידים ענו שלא יכלו להשיג יותר מנר אחד. הורה מורנו הבעל שם טוב להוריד מהגג נרות מקרח ולהדליקם. התלמידים עשו כך, ונרות הקרח דלקו.

הרבי ה"צמח צדק" ניגן בדביקות, ואמר: אצל חסידי ותלמידי מורנו הבעל שם טוב, דלקו והאירו נרות של קרח, ואילו אצל החסידים כיום חושך וקר.

1. ש"פ תבוא ש"ת. נדפס בסה"ש קיץ ת"ש ע' 173.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיים: הסבא גילה את ה"אש תמיד תוקד" של הנשמה, שדרכי החסידות יאירו את הבתים החסידיים היכן שיהיו בכל מרחבי עולם וקצוי ארץ יצליחו להאיר אור תורה.

אודות האמירה שאור בגימטריה רז, מעיר כ"ק אדמו"ר בספר השיחות שם:

תקוני זוהר תיקון יט. זהר חלק ג כח, ב.

באחת השיחות², ביאר כ"ק אדמו"ר את משמעות הענין ש"אור בגימטריא רז", ועל פי זה גם מובן מדוע "מי שיודע את הסוד שבכל דבר, הוא יכול להאיר".

תורף הביאור: כוונת בריאת העולם היא כדי שיהי' אור אלוקי בעולם, ועל כן הבריאה הראשונה היא "יהי אור" – שתכליתה להורות שזוהי הכוונה הכללית בכל העולם. ואחר-כך נתעלם "אור שבעת הימים", כיון שבשעת העבודה הפרטית, ה"אור" אינו יכול להאיר, כיון שצריכים להתעסק עם ענינים פרטיים, וראיית הכוונה הכללית יכולה לבלבל. ורק לעת"ל, כאשר תושלם המלאכה – אז העולם עצמו יאיר, ויתגלה האור האלוקי:

ובזה יובן מה שכתוב בזהר ד"אור" הוא בגימטריא "רז", ומוסברת השייכות ביניהן:

דכמו שהוא באדם, הרי המטרה שקבע קודם הפעולה באה אז לידי גילוי רק **במחשבתו** וכוונתו של הפועל, ועיקר התגלותה של המטרה **בפועל ממש** ובכל **מילואה** הוא דוקא בסיום הפעולה והשלמתה – אבל בכל משך זמן הפעולה עצמה הרי היא אצלו בהעלם ובמדה מצומצמת (רק כפי הנחוץ לכוון את הפעולה לתכליתה);

ועד"ז הוא למעלה, כיון שהמטרה והתכלית של הבריאה הוא "אור", לכן אין ה"אור" מתגלה בכל מהותו אלא בזמן שהבריאה מגיעה לתכליתה, היינו בגמר סדר עבודת הביורורים, בסוף השית אלפי שנין דהוי עלמא; אבל עד עת-קץ ההיא, עם שה"אור" (המטרה) נמצא (וגם פועל) בהבריאה, אבל רק בבחי' "רז" וסוד בהעלם עד שיתגלה לעתיד לבוא.

וזהו גם פירושו של מארז"ל שהאור דיום ראשון נגנז לעתיד לבוא, היינו שנתעלם בבחי' "רז" עד הזמן דלעתיד לבוא. אמנם "גניזה" הרי פירושה שהוא יש ונמצא במקום הגנוז, וכנ"ל שמעין מה"אור" ההעלמי נמשך בבריאה וגם נותן בה כוח ועוז להגיע אל המטרה.

ואיפה "נגנז האור" שמשם הוא פועל בבריאה? אמרו חכמינו ז"ל שהקב"ה גנזו בתורה.

וביאור הדבר:

כמו בכל פעולה, הרי מובן שהמטרה מתעלמת ונגנזת עד גמר הפעולה בתוכה של הפעולה עצמה, דהיינו שהיא טמונה בעיני פעולה כאלו שעל ידם היא מכוונת את הפעולה לתכליתה. כן הוא גם בה"אור" דיום ראשון, שהוא המטרה והתכלית של כל הבריאה כולה.

2. לקו"ש ח"י ע' 10 ואילך.

התגלות ה"אור" הזה לע"ל הוא ע"י העבודה של עכשיו בלימוד התורה וקיום המצות. זאת אומרת: שבהם ועל ידם תגיע הבריאה למטרתה ותכליתה. ומוכן איפוא שאין המטרה גנוזה אלא בהם, ומכיון דכל העבודה דקיום המצות באה מהתורה ולימודה, כמארוז"ל "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" – נמצא שעיקר גניזתו של ה"אור" הוא **בתורה**.

אלול

יום שלישי, ה'תש"ג

פצוע דכא

שיעורים. חומש: תצא, שלישי עם פירש"י.

תהלים: לט-מג. יט-כא.

תניא: הנה אתערותא ... קיח- המחיהו.

אדמו"ר¹ הזקן הורה לכתוב פצוע דכא² באלף לבסוף ולא בה"א.

בפראג יש ס"ת שקבלה בידם שהגי' עזרא הסופר, אין קורין בו אלא בשמח"ת וגוללין אותו תמיד בפרשת שמע. כשהייתי בפראג בשנת תרס"ח ראיתי וכתוב בו "דכא" באלף. כן כשהייתי בווארמס בשנת תרס"ז ראיתי שם ס"ת אשר מקובל בידם שכתבו מהר"ם מרוטנבורג וגם בו כתוב דכא באלף. ועיין בשארית יהודא (יו"ד סי' ט"ז³) ודברי נחמי (יו"ד סי' כ"ב⁴). ובס' משנת אברהם (סי' לב) מציין כמה ספרים הדנים בזה.

כאן באה הוראת אדמו"ר הזקן שבכתבת ספר תורה, בפרשת תצא (כג, ב), לכתוב פצוע "דכא" ולא "דכה".

רבינו מציין כאן לעיין בשארית יהודא (להרה"ק ר' יהודא ליב מיאנאוויטש, אחי כ"ק אדמו"ר הזקן), המוסר את הפסק שקיבל ממנו עם טעם הדבר:

"פצוע דכא" קבלתי מרבינו הגאון אחי מורי ורבי ז"ל לכתוב א' בסוף ולא ה'.

והטעם: כי דכה בה"א הוא לשון נקבה, כמו: רכה, דקה, לבונה זכה; משא"כ דכא בא' הוא שם דבר, כמו "מרום וקדוש אשכון ואת דכא". "תשב אנוש עד דכא".

וגם ידוע שהשם שסופו ה' כשהוא בא בלשון רבים, על רבים מבני אדם, נשמט הה' כמו: זכים, רכות, דקות, ושדופות קדים; ובלשון דכא גם בלשון רבים בא בא', וכמו: "ולחחיות לב נדכאים" ו"דכאי לב".

1. רשימותי אייר רצא. נדפס בתו"מ רשימת היומן ע' קצו. ע' תסא.

2. תצא כג, ב.

3. ל, א.

4. נט, ג.

אלא שהניח בצריך עיון מה שכתוב "לב נשבר ונדכה" בה' לבסוף. ואפשר שאינו משרש דכא
אלא משרש דך, ומשרש הזה מצאנו גם כן "כי דכיתנו במקום תנים", שנשמט הא'.
על כל פנים: דכא ודאי בא'.

וכן צוה להגיה ס"ת שהיתה תחלה כתוב בה' וצוה לכתוב בא' דוקא.

וכמו כן מצוין לדברי נחמי', להרה"ג ר' נחמי' בירך מדוברוונא, מגדולי תלמידיו של
רבינו הזקן. הדברי נחמיה מקשה על הביאורים שהביא השארית יהודא, ומאריך לפרט את
השיטות בזה, ונוטה דוקא להשיטה שכותבים "דכה" בה"א. אבל בין דבריו כותב:

והנה למעשה, וודאי עדותנו של דודנו ז"ל בעל שארית יהודא בשם מורי וחמי זקני רבינו ז"ל,
נאמנה. ואין לנו לנטות מדבריו. בפרט ששמעתי שכן נמצא כתוב בתורתו של מורי וחמי זקני
רבינו ז"ל (יהי מאיזה טעם שיהי) אך זהו לענין לכתוב כן לכתחילה.

אבל אם להגיה הספרי תורה שכתובים בה' – עדיין צריך עיון. דעם היות שבשארית יהודא
שם העיד שצוה מורי וחמי זקני רבינו ז"ל להגיה ספר תורה שהיתה תחילתה כתוב בה' כו' –
אפשר דהיינו במקום שלא ה' כי אם ספר תורה אחת כתובה בה' ...

הספר משנת אברהם שרבינו מציין אליו, חובר ע"י רבי אברהם ב"ר צבי יפה (זיטאמיר,
תרכ"ח)⁵, והוא כמין שלחן ערוך לעניני ספרות. וסימן לב כולו מוקדש לשאלה "כדת מה
לעשות בתיבת פצוע דכ"ה, אם בה"א או באלף. ובו ד סעיפים". ומביא כמה שיטות וספרים,
וביניהם גם את דעת רבינו הזקן משו"ת שארית יהודא, ולא מכריע. אך בין השאר מעיד:

וכן ראיתי בספר תורה הקדושה של הרב ר' אפרים זצ"ל. ובספר תורה הקדושה של הרב
הסופר מבעל שם טוב זצ"ל. ובספר תורה הקדושה של הרב ר' שבתי ראשקובער זצ"ל. שאר
ספרי תורה ישנות של סופרים מומחים מפורסמים – דכא באל"ף.

הרחבה

את זכרונותיו מביקורו בווארמס, היא "וורמייזא", סיפר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לכ"ק
חתנו אדמו"ר זי"ע:

כשהייתי בווארמס ראיתי שם ספר תורה שקבלה בידם שכתבה מהר"ם מרוטנבורק. וכידוע
שלא רצה שיפדוהו בדמים מרובים, ואמר להשר שיביאו לו יריעות לכתובת ספר תורה, והשר
ימכרה. ויכתוב את הספר תורה. כשבא ליתנה, לא יכול השומר בשום אופן לקחתה. ועל פי
הצעת מהר"ם, הניחה מהר"ם בארגז שהביאו לו, וילך מהר"ם אל שפת הנהר (או הים) וניח
הארגז בנהר, ויחזור לבית האסורים. הארגז צף עד לעיר ווארמס, ושם נתקרב לשפת הנהר.

5. ובדף השער מצוין שהסתמך על שו"ת שיש לו מכל מיני צדיקים, וביניהם מהצמח צדק.

כשיצאו אנשים לשפת הנהר וחפצו לקחתו, נתרחק לאמצע הנהר. ויצא ההגמון עם צלמיו וכו'. ויתכסה הארגז תחת המים. ויגזרו קהלת היהודים תענית ציבור וכו', ואז נתקרב הארגז ויקחו את הספר תורה. את הארגז לקח לו ההגמון במתנה, והי' יוצא עמו במלחמה ומצלית. ניכר בכתיבתה – שאינו סופר אומן. הרבה אותיות מלופפות. ו"פצוע דכא" ב"אלף" כהוראת אדמו"ר הזקן.

וכן היא כתובה בספר תורה בפראג, שקבלה בידם שהגיל' עזרא הסופר. כי המהר"ל כותב שבימיו זכתה פראג שהביאו לשם ספר תורה, שעל פי הקבלה הגיה עזרא הסופר, ועל פי קבלה זו היה ספר תורה זו עצמה שראית'.

– קורין בה בשמח"ת ובלא ברכה, לא תחלה ולא בסוף, אחרי מעשה שקרה זה רבות בשנים. וגוללין אותה תמיד על פרשת שמע. השמש ירא לקחתה מן הארון, ולקחת' אנכי. – מצאתי "דכא" באלף. באיזהו מקומן – אותיות מלופפות.

סיפור זה בקיצור, העתיק כ"ק אדמו"ר בילקוט שברשימותיו, בתוספת פרטים:

כ"ק שליט"א הי' עם אדמו"ר נ"ע בוארמס בשנת תרס"ז, ושם ספר תורה המיוחסת למהר"ם מרוטנבורג, וראה בה כתוב כפסק אדמו"ר הזקן "דכא" באלף. כן בשנת רס"ח בפראג, ספר תורה שקבלה בידם שעזרא הסופר הגיה"ה, וראו שגם שם כתוב באל"ף.

בכמה מכתבים עורר כ"ק אדמו"ר אודות כתיבת "דכא" באלף. אחד המכתבים הללו נשלח למערכת "אוצר הפוסקים" שפרסמוהו. ומאז כמה פעמים ציין כ"ק אדמו"ר למכתב זה:⁷

בענין פצוע דכא באל"ף. הנה נוסף על מה שכתוב באוצר הפוסקים [חלק א דף קד ע"ב], ובהערות דף קסח סוף טור ב', מועתק להלן ממה שנמצא באוצר הספרים וכתבי יד של מר ששון בלונדון.

תנ"ך הרשב"א – על ידי סופר אחד שכתב את התנ"ך לנכדו של הרשב"א, דהיינו אשתרוק בן יצחק בן הרשב"א. בכתב יד זה **דכא** כתיב באלף.

בכתב יד תנ"ך שנכתב בכתב ידו ממש של תלמידו של הרשב"א, ר' שם טוב בן גאון מחבר ספר "מגדל עוז" על הרמב"ם, הי' כתוב **דכה** בה"א, ואחר כך מחק אותו ר' שם טוב בעצמו ותיקן בידו **דכא** באל"ף.

בתנ"ך עתיק מאד מאד, חומש דמשק, שנכתב לפני אלף ומאה שנה, המתואר באהל דוד צד 22-23. ושם כתוב **דכא** באל"ף.

6. גלקטו בשלחן מנחם ח"ה סי' קכח (ע' רה ואילך).
7. גרפס באג"ק ח"ו ע' קב.

בחומש כתב יד – נכתב לפני חמש מאות שנה (מספרו 516) ראה אהל דוד צד 21 – כתוב
דכא באל"ף.

בכתב יד תנ"ך (מספרו 499) נכתב לפני חמש מאות שנה, עי' אהל דוד צד 15, כתוב דכא
באל"ף.

בכתב יד חומש תימני, נכתב לפני חמש מאות שנה (מס' 942), עי' אהל דוד צד 607, כתוב
דכא באל"ף.

בדפוס פלאנטין ובומבריגי שנת שכ"ו דכא באלף...

מסתבר שעינים של רשעים צרה הייתה במסורת זו אודות "דכא" באלף בספרו של
המהר"ם מרוטנבורג, והלכו וביד מזידה "תקנו" את הספר ל"דכה" בה"א. וכך כותב על כך
כ"ק אדמו"ר⁸:

במה שכתב אשר בספר תורה המיוחס וכו' ניכר ששינו מאל"ף לה"א ... ויעיין בס' משנת
אברהם סי' לב מונה הספר תורה של קדושי עליון – ולא דוקא מחב"ד – שדייקו לכתוב
באל"ף, וכן במכתבי שנדפס באוצר הפוסקים סוף חלק א'.

---

8. אג"ק חט"ו ע' קפט.

ח אלול

יום רביעי, ה'תש"ג

אחת מזכויות הצמח צדק

שיעורים. חומש: תצא, רביעי עם פירש"י.

תהלים: מדמח. כבכד.

תניא: ובירור ... קיח במצרף וכור.

הצ"צ¹ מנה שלשה דברים שבזכותם הצליח בשנת תר"ג בפטרבורג באסיפת הרבנים. ואחד מהם הוא זכות שלשים ושתים אלף השעות, אשר טרח ויגע בדרושי רבינו הזקן במשך שלשים השנים תקס"ד-תקצ"ד (בשנת תקס"ד קבע לו שיעור מיוחד ללמוד דרושי רבינו הזקן, בשנת תקצ"ד התחילו להתעסק בהדפסתם).

בשנת תר"ג זימנה ממשלת רוסיה, במזימת אנשי תנועת ההשכלה, אסיפת רבנים בפטרבורג, לדון על דבר תיקונים בעניני היהדות. וכ"ק אדמו"ר הצמח צדק עמד בתוקף גדול ובמסירות נפש, לבל ישנו כהוא זה מקדשי ישראל, והיה מוכן למסור נפשו בפועל. אחר כך מנה שלוש זכויות שעמדו לו להצליח שם, ואחד מהם היא ההתעסקות הגדולה שלשים ושתים אלף שעות, בדרושי אדמו"ר הזקן².

הרחבה

למקור הדברים ראה לעיל ג שבט.

וראה גם בפתגם ליום כג מרחשון.

1. לשמוטקין. ח אלול צט. נדפס באג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' תקסא.

2. כלומר, שלוש שעות ביום במוצע.

ג שבת

שבת, ה'תש"ג

הדפסת התורה אור והלקוטי תורה

שיעורים. חומש: וארא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: יח-כב.

תניא: פרק טז. וזה ... באריכות.

תורה¹ אור נדפס לראשונה בשנת תקצ"ז בקאפוסט (בלי ההוספות). הצ"צ במכתבו מיום ג שבט² תקצ"ז כותב: ספר תורה אור הנדפס עתה ... בו מאמרים רוב הדרושים שמשנת תקנ"ו עד סוף תקע"ב, אשר הרבה מהם שם רבינו ז"ל [=אדמו"ר הזקן] בעצמו עין עיונו עליהם והגיהם, והסכימה דעתו הקדושה להביאם לבית הדפוס. והספר כולל שני חלקים, חלק הראשון על שני חומשי התורה וחנוכה ופורים גם כמה דרושים לחג השבועות זמן מ"ת בפ' יתרו וקצת לפסח בפ' ויקהל. וחלק השני אי"ה על ג' חומשי התורה ושה"ש, ומועדים ור"ה ויוכ"פ ... ושם המחבר נאה לו שניאור כמו ואהבת בגימט' ב"פ אור .. עכ"ל. -

לא הספיקו להדפיס רק חלק הראשון, כי ע"י מלשינות סגרה הממשלה כמה מבתי הדפוס העברים ברוסיה, וביניהם גם ביה"ד בקאפוסט אשר שם הדפיסו התו"א. בשנת תר"ח נדפס ח"ב בזיטאמיר ובשינוי השם „לקוטי תורה“.

הנושא המדובר הוא סדר הדפסת ה"תורה אור" וה"לקוטי תורה". שני ספרים אלו הינם למעשה ספר אחד בן שני חלקים, כשהראשון כולל דרושים מאדמו"ר הזקן על ספרים בראשית ושמות, והשני על ויקרא במדבר ודברים.

מכתבו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק המובא כאן, נכתב לאחרי הדפסת ה"תורה אור" וקודם הדפסת ה"לקוטי תורה". במכתב זה, טרם נודע כי את החלק השני ידפיסו תחת שם אחר, והוא מכנה זאת "חלק שני".

במכתב מונה הצמח צדק את חלקי הספר:

1. לשמוטקין, ח אלול צט. נדפס באג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' תקסב. ובהוספות לתו"א ולקו"ת.
2. התאריך דהיום.

חלק ראשון כולל דרושים על: (1) ספר בראשית. (2) ספר שמות. (3) דרושים לחנוכה (נדפסים תחת פרשת מקץ). (4) דרושים לפורים (נדפסים גם תחת פרשת תצוה, וגם בסוף הספר כדרושים למגילת אסתר). (5) בדרך אגב במאמרי יתרו יש מאמרים המתאימים לשבועות. (6) וכן, במאמרי ויקהל יש מאמר המתאים לפסח.

חלק שני – מה שלימים נקרא "לקוטי תורה" – יכלול דרושים על: (1) ספר ויקרא. (2) ספר במדבר. (3) ספר דברים. (4) שיר השירים. (5) דרושים לפסח (נדפס בתוך ואחרי פרשת צו). (6) דרושים לשבועות (נדפס בתוך ואחרי פרשת במדבר). (7) דרושים לראש השנה (בתוך ואחרי פ' נצבים). (8) דרושים ליום הכיפורים (בתוך פ' אחרי מות, ובתוך ואחרי פ' האזינו). (9) דרושים לסוכות (אחרי פ' האזינו). (10) דרושים לשמיני עצרת (אחרי דרושים לסוכות ובתוך דרושים לפ' ברכה).

בהמשך דורש הצמח צדק את שמו של אדמו"ר הזקן (ברמז ברור על שם הספר: תורה אור), שנקרא "שני אור" כלומר פעמיים "אור". בקבלה ובהסידות מבואר ש"ואהבת" הוא בגימ' פעמיים "אור"³ המורה על שני סוגי אור אלוקי "אור ישר" ו"אור חוזר" – כלומר אור אלוקי המגיע מהקב"ה אלינו, ואור שחוזר מאתנו לקב"ה. מה שיוצר אצלנו שני סוגי אהבה: אהבה לה' הבאה מלמעלה כמתנה, ואהבה הבאה מהתבוננות ועבודה.

[כפי הנראה כוונתו לומר שתורתו של אדמו"ר הזקן יש בה ב' בחינות אור ואהבה אלו, מצד אחד העסק בה הוא "מתנה הבאה מלמעלה", גורם לאדם שיתעורר באהבה לה', ומצד שני גורמת לאדם להתעורר מצד עצמו באור ואהבה לקב"ה].

בסיום הפתגם היומי חוזר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ומספר מה אירע בסוף עם החלק השני של התורה-אור, ועל כך כותב שמכיון שהממשלה סגרה את בית הדפוס לא יכלו להדפיס את החלק השני, והוא נדפס רק אחרי עשר שנים (מהדפסת התורה אור, ומכתיבת מכתבו של הצמח צדק) במקום אחר ותחת שם אחר – לקוטי תורה.

וראה המשך הדברים ב"היום יום" לט"ו שבט.

הרחבה

הדברים הינם תמצית ממכתב ארוך ורחב שכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ להרה"ח ר' שניאור זלמן שמוטקין – מי שהי' המדפיס הראשי של ספרי חב"ד בתקופת מגורי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בפולין. למרות אריכותה נעתיקה כאן בשלימותה, מכיון שהיא משלימה פרטים רבים הנחוצים להבנת ההדפסה של התורה אור והלקוטי תורה (קטע ממכתב זה מופיע גם כפתגם לח' אלול):

3. ראה לדוגמא בתניא פרק מג.

במענה על מכתבו בשאלה על אודות הספר "תורה אור" שנדפס בקאפוסט שנת תקצ"ז, אשר על השער הראשון כתוב שהוא חלק ראשון, ואם-כן היכן הוא החלק השני.

כשהי' כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעל צמח צדק בן עשר שנים, כבר הי' רגיל בכתובה תמה באותיות מזהירות, ובמהירות גדולה כזו אשר עמוד בן שלשים וחמש שורות הי' כותב במשך חמש שש רגעים. וקביעות היתה לו לכתובה כשלש שעות מדי יום ביומו, והשיעור דשבת-קדש ויום-טוב הי' משלים במוצש"ק ובמוצאי יו"ט.

כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהרי"ן התאונן פעם לפני הוד כ"ק אביו הרה"ק בעל צמח צדק על המלמד ר' גרשון שהוא מכביד על תלמידיו ביותר, ויען לו הוד כ"ק אביו: זו היא הכבדה? הכבדה זו אינה מגעת לאותה ההכבדה שהכבדתי על עצמי מבן תשע שנים והלאה בדיוק שמירת זמני השיעורים בלימוד וכתובה.

ובשנת תקס"א כשנתפס הוד כ"ק רבנו הזקן בפעם השני, התחיל הוד כ"ק אאזמו"ר בעל הצמח צדק לאסוף מאמרי כ"ק רבנו הזקן ולהעתיקם.

לפי ספורו לכ"ק בנו אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש הנה מאחר חג הסוכות תקס"א כשהובילו את רבנו לפטרבורג - עד בואו חזרה בקיץ שנה ההיא - כבר היו באמתחתו יותר מאלף ומאה בוגין העתקות מאמרי כ"ק רבנו הזקן, ומשנת תקס"ב עד שנת תקע"ג - שנת הסתלקותו של כ"ק רבנו הזקן - עלו ההעתקות יחד עם ההנחות על המאמרים ששמע בעצמו על יותר מעשרת אלפים בוגין.

מסודר נפלא הי' כ"ק רבנו בעל הצמח צדק וזמן קבוע הי' לו לכל לימוד ולימוד ביחוד, ומשנת תקס"ד והלאה קבע לו שיעור מיוחד ללמוד דרושי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, ויעטרם בהערות והארות ממדרשי חז"ל, מאמרי הזהר, וביאורים עפ"י שיטות ספרי הקבלה והמחקר.

כבר מסופר במקום אחר אשר כ"ק אדמו"ר צמח צדק מנה שלשה דברים שבזכותם הצליח בשנת תר"ג בפטרבורג באספת הרבנים ואחד מהם הוא זכות שלשים ושתיים אלף השעות אשר טרח ויגע בדרושי הוד כ"ק רבנו הזקן במשך שלשים השנה - תקס"ד-תקצ"ד - עשרים שעות לשבוע.

ובשנת תקצ"ב עסקו שני מעתיקים בהעתקת דרושי הוד כ"ק רבנו הזקן כפי אשר סדרם הוד כ"ק אאזמו"ר בעל צמח צדק, כסדר פרשיות התורה, מועדים ושיר השירים, וההגהות הערות והארות של כ"ק רבנו צמח צדק על הדרושים הללו העתיקו בכרכים מיוחדים.

כשלש שנים ארכה העתקתם.

ובשנת תקצ"ד נתעורר חתן הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, ה"ה הרה"ח ר' אהרן בר' חיים משה

4. "ה'בויגין" הוא בן שמונה עמודים 8° - הערת כ"ק אדמו"ר [ואוצ"ל שמונה דפים; או 4°].

בר' אלכסנדר סענדער בר' צבי משקלאוו, גיסו ומחותנו של הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק להדפיס את המאמרים הנ"ל, ולהסכמת ועזרת כ"ק צמח צדק הדפיסום בשם "תורה אור".

הספר "תורה אור" כפי אשר סדרו הוד כ"ק רבנו בעל צמח צדק, כולל מאמרי רבנו הזקן בשני חלקים: חלק ראשון, מאמרים על חומש בראשית ושמות, חנוכה ופורים, ובפרשת יתרו מאמרים לחג השבועות, ובפרשת ויקהל מאמר לחג הפסח. וחלק שני, כולל מאמרים לספר ויקרא, במדבר, דברים, לראש השנה, יום הכפורים, שבת תשובה, סכות ושמע"צ שמחת תורה, ושיר השירים.

את הנוסח של שני השערים סידר כ"ק רבנו צמח צדק בעצמו, ונמסר לבית דפוסו של החסיד ר' שבת ז"ל בקאפוסט.

בשנת תקצ"א, הגיש וואלף טוגענדהאלד - אחד ממשכילי ווילנא ומבקר ספרים עבריים שמה - הרצאה לשר ההשכלה דמדינת רוסיה על אודות החסידים וספריהם בהתנגדות גדולה אליהם.

ובשנת תקצ"ג הלשינו ליב מערקל ויעקב בערנשטיין - שני משכילים מוואהלין - לשר הפנימי דמדינת רוסיה על עדת החסידים, ששיטתם היא נגד תורת ישראל ונגד האנושיות, והיא סכנה לא רק לעם ישראל אלא גם למלכות רוסיה, ויציעו:

(א) לבקר כל ספרי ישראל, ולדון בשריפה כל אשר ימצא ביניהם מספרי חסידות. (ב) לסגור כל בתי הדפוס העברים שבמדינה ולהשאיר רק שלשה מהם: בזיטאמיר, בריסק ושקלאוו. (ג) להעמיד מבקר מומחה בשלשת הדפוסים שישאירו, שלא ירשה להדפיס ספרי חסידות.

על יסוד המלשינות הנ"ל התחיל שר הפנימי לעסוק בחקירות ודרישות על אודות הדפסת ספרי ישראל בכלל, וספרי חסידות בפרט. וכשלש שנים עברו בחליפות דברים בינו ובין שר ההשכלה ושרי הפלכים מתחום מושב היהודים, עד אשר ביום הרביעי פרשת לך לך ה' מרחשון תקצ"ז (27 אקטאבער 1836 למספרם), הודיע שר הפנים את גזירת המלך: (א) לבקר את כל ספרי ישראל הנמצאים בכל מרחבי מדינת רוסיה, ואת החשודים לשרוף באש. (ב) לסגור את כל בתי הדפוס העברים ברוסיה, ולהניח רק שנים: אחד בוילנא ואחד בזיטאמיר.

ובחדש טבת תקצה נסגרו כל בתי הדפוס העברים ברוסיה, ושאר אך דפוס השותפים ראם וטיפאגראף בוילנא.

בין שאר הדפוסים נסגר גם הדפוס בקאפוסט ולא הספיקו להדפיס רק את חלק הראשון של הספר תורה אור בלבד.

הדפוס האחד שנשאר בוילנא לא הספיק - כמה שלא עבד - למלאות את דרישתם של

עדת ישראל ברוסיה אפילו בספרי רומ"ל⁵, חומשים סידורים סליחות מחזורים הגדות קינות ותהלים וכדומה ומכל שכן שארי ספרים.

אמנם הרשתה הממשלה גם דפוס שני בזיטאמיר, אבל מסיבות שונות לא נפתח איזה שנים. ורק בשנת תר"ה בחכירה פומבית שנתקיימה בעיר קיוב, עלה בידי האחים הרבנים שפירא מסלאוויטא לחכרו בסכום גבוה. ובשנת תר"ז קבלו את האישור ונגשו להדפסת ספרים, ואז התחילו לחשוב דבר הדפסת חלק השני מספר "תורה אור".

אבל במשך עשרת השנים הללו – משנת תקצ"ז עד שנת תר"ז – **נודע להחסידיים אשר מאמרי רבנו הזקן שנדפסו בתורה אור יש עליהם הגהות וביאורים של כ"ק רבנו הצמח צדק ויתחילו להפציר ברבנו אשר לחלק השני ידפיס גם את ביאוריו והגהותיו.**

בראשונה אמנם לא חפץ רבנו הצמח צדק להדפיס את ביאוריו והגהותיו, אבל בינתיים אירע דבר אשר הכריע דעת קדשו להסכים על זה, והוא: בשנה ההיא נמלאו שמונה עשרה שנה לנשיאותו של כ"ק רבנו הצמח צדק, ויחלום חלום אשר זקנו הוד כ"ק רבנו בא אליו לבקר, ויבקשו להדפיס הגהותיו וביאוריו למאמריו. ומכל מקום העלים הדבר עד אשר גם שלשה מבניו חלמו החלום הזה ויספרו לאביהם, ואז הסכים להדפיס את הגהותיו וביאוריו לחלק השני של ספר "תורה אור". ובשנת תר"ח הדפיסוהו בזיטאמיר ויקראו לו בשם "לקוטי תורה".

ובכן, הנה הספרים "תורה אור" ו"לקוטי תורה" הם שני חלקים של ספר אחד, ושניהם מאמרי של כ"ק רבנו הזקן. אלא שהחלק השני נדפס יחד עם ביאוריו והגהותיו של כ"ק רבנו הצמח צדק ונקרא בשם "לקוטי תורה".

מכתבו של הצמח צדק המובא בפתגם היומי, לא מופיע במכתב האמור, והנה הוא במלואו⁶:

קושט אמרי אמת ניתן לכתוב ולהודיע, על אודות ספר "תורה אור" הנדפס עתה מחדש, אשר הוא אמרות טהורות דברי אלקים חיים, אשר נדברו ויצאו מפה קדוש עליון רבנו הגדול גאון עוזינו עטרת ראשינו כבוד א"ז מו"ר הגאון אור עולם כקש"ת גדול מרבן שמו מ"ו שניאור זלמן נ"ע זי"ע.

ובו מאמרים רוב הדרושים שמשנת תקנ"א עד סוף תקע"ב, אשר הרבה מהן שם רבנו ז"ל בעצמו עין עיונו עליהם והגיהם והסכימה דעתו הקדושה להביאם לבית הדפוס.

ואחריו כ"ק דודיחמי אדמו"ר הרב נ"ע הי' ג"כ חפצו להדפיסם דברים כהווייתן, כפי אשר יצאו מפורש מפה קדוש רבנו הגאון ז"ל נ"ע, אלא שלא הי' רצון קדשו להדפיסם ציבחר ציבחר עד אשר ילוקטו לאחד אחד.

5. ספרי בסיס יהודיים כוננו "ספרי רומ"ל". יש המפענחים: ספרי רבנים ומלומדים.

6. אג"ק אדמו"ר הצמח צדק (קה"ת, תשע"ג) אגרת כד (ע' מב-מג).

זוהי כמה שנים אשר אספתי ולקטתי אחד אחד כתבי קדש הנ"ל, והוגהו כפי האפשרי, כי מפני ההעתקות רבו הטעות סופר במאד, וסודרו על סדר פרשיות התורה.

והספר כולל שני חלקים: חלק הראשון על שני חומשי התורה וחנוכה ופורים, גם כמה דרושים לחג השבועות זמן מתן תורתנו בפי יתרו וקצת לפסח בפי ויקהל. וחלק השני אי"ה על שלושה חומשי התורה ושה"ש ומועדים ור"ה ויוכ"פ.

ומעלת הספר אין מהצורך להודיע, ולא לדידי והסכמתי הוא צריך, וגם כי דברי יהי ממש כשרגא בטיהרא, והאמת עד לעצמו, כי בו ימצאו מרגוע לנפשם החפצים ומבקשי ה' ותורת אמת. וברוב המאמרים מבואר קצת דרכו בקודש אשר האיר נתיב והופיע הדרך ילכו בה בעבודה שבלב זו תפלה ובנר מצוה ותורה אור.

ושם המחבר נאה לו שניאו"ר, כמו ואהבת בגימט' ב' פעמים אור. ומי כמוהו מורה דרך סלולה להורות וללמד לעם ה' דרכי ה' הליכות עולם לו, וכל דבריו כגחלי אש להלהיב הלבבות ולקרבן לאביהן שבשמים, ולהמשיכן על אפיקי מים חיים התורה והמצוה, וכדכתיב "כל צמא לכו למים".

והשי"ת יזכינו ויקיימינו ונחיל לפניו, לימים אשר תמלא הארץ דעה את ה' וגו' במהרה בימינו, כן יהי רצון אמן.

דברי אהובם ד"ש המודיע נאמנה

ג' שבט תקצזיין

מנחם

כג חשוון

יום ראשון, ה'תש"ד

אסיפת הרבנים. מרידה במלכות שמים.

תרגום:

עשרים ושתיים פעמים אסרו את הצמח-צדק באסיפת הרבנים בפטרבורג, תר"ג, על התקוממותו נגד דרישת המלוכה אודות שינויים בחינוך וכו'.

השר שאל אותו: "זוהי הרי מרידה במלכות?"

הצמח-צדק ענה לו: "מורד במלכות חייב מיתה בגוף, אבל מורד במלכות שמים חייב מיתה בנפש. אז מה יותר גדול?"

שיעורים. חומש: תולדות, פ' ראשונה עם פירש"י.

תהלים: קח-קיב.

תניא: ל. מודעת ... ומספר וד"ל.

צוויי און צוואַנציג מאָל האָט מען ארעסטירט דעם צ"צ אויף דער אסיפת הרבנים אין פעטערבורג, תר"ג, פאר זיין אנטקעגענשטעלען זיך דער פאָדערונג פון דער מלוכה וועגען שינוים בחנוך וכו'. דער מיניסטער האָט איהם געפרעגט: דאָס איז דאָך מרידה במלכות? דער צ"צ האָט געענטפערט: מורד במלכות איז חייב מיתה בגוף, אָבער מורד במלכות שמים איז חייב מיתה בנפש. איז וואָס איז גערעסער?

בדורו של הצמח צדק התעוררו אנשי תנועת ההשכלה ופנו אל הממשלה בטענות שוא על החסידים והיהודים יראי השמים בכלל, כשהם מבקשים להתערב בעניני החינוך היהודי ובהדפסות הספרים. הממשלה כינסה אז אסיפת רבנים בעיר פטרבורג. האסיפה כללה ארבעה רבנים: אדמו"ר הצמח צדק מטעם מפלגת החסידים, הגאון ר' יצחק בן הגאון ר' חיים מוואלאזין מטעם המתנגדים, הגביר הנודע ר' ישראל הלפרין מטעם הסוחרים, והמלומד בצלאל שטרן מטעם המלומדים. במהלך האסיפה לחם הרבי בכל עוז נגד כל שינוי והתערבות בחינוך היהודי.

1. ש"פ וישלח תש"א. ראה ספר השיחות תש"א ע' 57. המלים "צוויי און צוואַנציג מאָל" אינן ברשימת השיחה, אבל ישנן ברשימה שבקונט' "אדמו"ר הצ"צ ותנועת ההשכלה" דלקמן.

במקור הדברים, בשיחת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בשבת פרשת וישלח תש"א, מופיע גם סיומו של הסיפור המוזכר בפתגם היומי (בתרגום חופשי):

הגאון ר' איצעלע - מוואלוז'ין - אמר אז לרבי הצמח צדק: הרי אתם מאבדים עולם הבא.²

ענה לו הצמח צדק: אם לא יהי' עולם הזה יהודי, מה שווה לי העולם הבא של הקב"ה.

פרטי האסיפה, ומסירות נפשו הגדולה של אדמו"ר הצמח צדק, הלוא הם כתובים בקונטרס "אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה" לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ³. הנה קטע משם:

בועידה הראשונה - בששה לחדש מאי - הודיע הוד כ"ק אדמו"ר כי, לדעתו, כל ענין האספה הוא רק לחזק שמירת דת ישראל בקרב היהודים ולברר ע"פ דיני תורת ישראל האיסור לנגוע אף גם במנהגי ישראל להיותם גם הם תורה. והביע תמיהתו על הממשלה אשר לא הכחישה את השמועה הבדוי' מטעם מזלזלי תורת ישראל אשר נאסרה הדפסת ספרי קבלה וחסידות. ודורש הוא אשר מטעם הממשלה יתפרסם האמת שמותר להדפיס ספרים אלו.

יו"ר הועידה - סגן שר ההשכלה - התרגש במאד. ויסתכל בפני אדמו"ר במבט חודר. ויאמר: הממשלה כבר העריכה תכנית מפורטת על דבר מה לדון באסיפה זו ולא אפונה - המשיך את דבורו הקשה - אשר רבני ישראל יודעים את מטרת האספה כי בפיהם יאמרו ובידם יחתמו את פסק התלמוד אשר דינא דמלכותא דינא.

פסקי התלמוד - השיב כ"ק אדמו"ר - אינם נזקקים להסכמותינו, ותוכן הפסק דינא דמלכותא דינא הוא, אשר כל המסים וארנוניות ומנהגי משפטי הממשלה לטובת הנהגת המדינה וכלכלתה דינא הוא, שיש להם תוקף כדין תורה. וכל זה ביחס לעניני כלכלה והנהגת המדינה⁴ אבל אין לו לדינא דמלכותא שום שייכות לעניני דת ומנהגי ישראל, כי גם ענינים היותר קלים ופעוטים תורה הוא ע"פ פסקי התלמוד ירושלמי⁵, ואם כוונת המבטלים אותם הוא בכדי לנגוע בדת מחוייבים לשמרם ולקיימם במסירת נפש כחק המפורש יהרג ואל יעבור⁶.

היו"ר כעס במאד ויוכיח את כ"ק אדמו"ר והפחידו במאסר כבד כמזלזל בחקי המלוכה, ורק באשר זהו בפעם הראשונה יקל משפטו. ויתרה בו, אשר ישמור עצמו להבא וימלא חובתו לעזור להביא לידי פועל חקי הממשלה לטובת היהודים אזרחי המדינה.

הועידה נפסקה ואחרי שעה הודיעו להוד כ"ק אדמו"ר שהוטל עליו עונש מאסר ביתי (ולא

2. כדין מאבד עצמו לדעת (ראה יו"ד סי' שמה).

3. ע' 22 ואילך.

4. חו"מ סי' שס"ט, שו"ע אדמו"ר הזקן הל' גזילה וגניבה סעיף י"ט ועוד.

5. ירושלמי פסחים פ"ד ה"א. וראה שיחת חג הפסח ה'תש"ג (סה"ש תש"ג ע' 83).

6. שו"ע יו"ד סקנ"ז ונסמנו המקורות בנושאי כלים שם.

בבית האסורים) שלשה ימים באחד ממעונות בית פקידות שר ההשכלה, ובמשך שלשת ימי המאסר הנה זולת משרתו ישראל חייקין לא יבא אליו איש. ויובל לאחד הבתים מבית פקידות שר ההשכלה תחת משמר זאנדארמי לילה ויום.

אזהרתו של סגן שר ההשכלה וההפחדות לא עשו רושם על הוד כ"ק אדמו"ר. ע"פ ספורי החסיד ר' ישראל חייקין - שהי' משמש את הוד כ"ק אדמו"ר בכל משך ימי שבתו בפטרבורג - הנה עשרים ושתים פעמים הוטל על הוד כ"ק אדמו"ר - באספה ההיא - עונש מאסר ביתי, ליום יומים, או שלשה ימים ולסבה זו נתארכה ג"כ האספה יותר מזמן שהוגבל עבודה. הועידות התחילו בששה לחדש מאי וביום כ"ז אוגוסט נסתיימו - מאחרי חג השבועות עד תחלת אלול.

כל עניני השאלות בדיני קדושין, גיטין, חליצה, עגונות, מילה, משומדים, בתי כנסיות, בתי טבילה, בתי קברות נפסקו בלי כל ויכוחים כמעט, אמנם כל הכובד הי' בעניני חינוך ולימוד ילדים ונערים. בכל ענין וענין עמד הוד כ"ק אדמו"ר בכל עזוז תקפו ולא ויתר גם על מנהג קל אופן לימוד האלף בית לילדים, נוסח הקריאת שמע של שחרית וברכת ציצית שאומרים עם ילדים פעוטים וכיוצא בזה.